

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>

УДК 339.9+338.2:330.34

ПАНЧЕНКО Володимир

Маріупольський державний університет

<https://orcid.org/0000-0002-5578-6210>

РЕЗНІКОВА Наталія

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0003-2570-869X>

ІВАЩЕНКО Оксана

Київський університет імені Бориса Грінченка

<https://orcid.org/0000-0002-8490-778X>

ФОРСАЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І СТРАТЕГУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

Мета статті полягає у дослідженні інструментів стратегічного довгострокового планування, що дозволяють вчасно ідентифікувати новітні ризики, виклики і загрози міжнародному економічному розвитку, які ускладнюють розв'язання глобальних проблем, що постають наслідком провалів в координації міжнародної економічної політики. Визначено, що стратегічне прогнозування дозволяє політикам підвищити ефективність прийняття урядових рішень шляхом виявлення можливостей та загроз, які можуть виникнути найближчими роками та десятиліттями, а також передбачає розробку можливих стратегій їхньої протидії за рахунок врахування особливостей виокремлених тенденцій. Охарактеризовано феномен нової економіки. Визначено вплив технологічного розвитку на асиметрії міжнародного економічного розвитку. Встановлено, що до проблем міжнародного економічного розвитку при foresight-стратегуванні відносять геополітичне суперництво, ресурсне протистояння, енергетичну залежність, деглобалізацію, дезінтеграційні процеси, фрагментацію торгівлі, розриви в ланцюгах вартості і поставок, реінституціоналізацію системи міжнародних економічних відносин, рецесію, безробіття, некерованість міграційних процесів. До інструментів foresight-прогнозування, які не націлені на прогнозування єдиного «правильного майбутнього», відносять: аналіз довгострокових тенденцій та невизначеностей; сканування горизонтів; планування сценаріїв; формування нормативного майбутнього; політичні ігри; ф'ючерсні колеса; причинно-наслідковий багаторівневий аналіз. Дослідження довгострокових тенденцій та невизначеностей дозволяє виявити ключові фактори різних можливих варіантів майбутнього. Проведене комплексне спостереження дозволяє визначити ризики для макроекономічного середовища і превентивно сформулювати пул заходів для мінімізації деструктивного впливу нестабільності на соціально-економічний розвиток

Ключові слова: foresight, стратегічне планування, глобальні трансформації, сталість, глобальні проблеми, тренд, мегатренд, тенденція, міжнародний економічний розвиток, міжнародна економічна політика, управління, соціальний розвиток, деглобалізація, нестабільність, фрагментація, цифровий розрив, цифрова економіка, нова економіка, цифровий перехід, нерівність, виклики, загрози, ризики, технології, демографічні зміни, ресурси, розвинені країни, країни, що розвиваються, ЄС

PANCHENKO Volodymyr

Mariupol State University

REZNIKOVA Nataliia

Educational and Scientific Institute of international relations

Taras Shevchenko National University of Kyiv

IVASHCHENKO Oksana

Borys Grinchenko Kyiv University

FORESIGHT AS A TOOL FOR RESPONSIBLE PUBLIC MANAGEMENT AND ADJUSTMENT OF INTERNATIONAL ECONOMIC POLICY IN THE FOCUS OF GLOBAL DEVELOPMENT PROBLEMS

The purpose of the article is to study strategic long-term planning tools that allow timely identification of the latest risks, challenges and threats to international economic development that make it difficult to solve global problems that are a consequence of failures in the coordination of international economic policy. It has been determined that strategic forecasting allows politicians to increase the efficiency of government decision-making by identifying opportunities and threats that may arise in the coming years and decades, and also involves the development of possible strategies to counter them by taking into account the characteristics of the identified trends. The phenomenon of the new economy is characterized. The influence of technological development on the asymmetry of international economic development is determined. It has been established that the problems of international economic development in foresight strategizing include geopolitical rivalry, resource confrontation, energy dependence, deglobalization, disintegration processes, trade fragmentation, gaps in value and supply chains, reinstitutionalization of the system of international economic relations, recession, population aging, unemployment. Foresight forecasting tools that are not aimed at predicting a single "correct future" include: analysis of long-term trends and uncertainties; horizon scanning; scenario planning; shaping a normative future; political games; futures wheels; causal multilevel analysis. Research into long-term trends and uncertainties reveals key factors in different possible futures. The comprehensive observation carried out allows us to identify risks for the macroeconomic environment and proactively formulate a pool of measures to minimize the destructive impact of instability

on socio-economic development. Improving foresight research as a critical element of strategic forecasting for solving problems of long-term development affects both theoretical aspects (conceptual approach, conceptual apparatus) and applied aspects (technologies and methods of development) of the development and use of this tool. Strategic planning allows you to develop adequate tools to achieve goals and proactively respond to the challenges of modern development, minimizing costs and compensating for the losses that arise for this reason, which lead to the loss of existing competitive advantages. The difference between forecasts and foresights is noted: forecasts are usually associated with uncontrollable events, while foresights most often deal with events and processes that are clearly controllable, therefore they assess the probability of not only one or another outcome of future events, but also the adoption of certain strategic and management decisions. The ability to distinguish normative approaches (what we want) from pragmatic approaches (what we should) is an important component of thinking in terms of alternative futures

Key words: foresight, strategic planning, global transformations, sustainability, global problems, trend, megatrend, trend, international economic development, international economic policy, management, social development, deglobalization, instability, fragmentation, digital divide, digital economy, digital transition, inequality, challenges, threats, risks, technologies, demographic changes, resources, developed countries, developing countries, EU

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Майбутнє завжди постає як історія, яка існує лише в уяві. Деглобалізація змінює в непередбачуваний спосіб політичні, економічні та соціальні процеси. В науковому термінологічному апараті з'явилося нове поняття для позначення процесів, що чинять тиск на міжнародну економічну політику — «поганими проблемами» дедалі частіше називають складні, важкорозв'язні проблеми, які не мають негайних чи очевидних рішень і чий причинно-наслідковий зв'язок достеменно не відомі, а відтак їхнє розв'язання загрожує ризику непередбачених спілловер-ефектів. Саме вони ускладнюють розробку політик і унеможливають використання того, що позначається терміном «кращі практики». Форсайт-аналіз і політичні рекомендації, що випливають з нього, можна розглядати як корисний інструмент для завчасного запровадження комплексу превентивних заходів. В центрі стратегічного форсайт-аналізу опиняється проблема державного управління, адекватного запитам часу, серед ustalених критеріїв якого — результативність, дієвість, оперативність, прозорість, підзвітність, верховенство закону, справедливість, інклюзивність, залученість й неупередженість. В останні роки стале управління, відповідальне (етичне) управління, стійкість та пов'язані з ними концепції стали відігравати більш помітну роль. З погляду інститутів, якісне довгострокове державне управління потребує всіх умов: надійних, ефективних та підзвітних демократичних інститутів; компетентних виконавців; незалежної судової влади; надійних та повних даних; політичних лідерів, що заслуговують на довіру; низький рівень корупції; активного громадянського суспільства; незалежних засобів масової інформації. Крім того, якісне довгострокове державне управління вимагає відповідних інвестицій в інститути та процеси, необхідні для смарт-довгострокового планування, а також ефективного здійснення передбачення майбутнього або того, що можна назвати «запобіжним управлінням». Сам по собі термін «відповідальне/етичне управління» відноситься до піклування та захисту чогось цінного, зазвичай від імені інших, і тісно пов'язаний з поняттями опіки, піклування та обов'язків фідуціарів. У контексті державної політики завдання відповідального/етичного управління пов'язане з відповідальним плануванням, сталим та стійким управлінням ресурсами країни від імені нинішніх та майбутніх поколінь. До числа таких ресурсів зараховують людський, фінансовий, соціальний, фізичний капітал, що визначають здатність генерувати потоки товарів та послуг. Концепція «запобіжного/попереджувального управління» відносно нова, але її фундаментальні атрибути визнавали протягом тисячоліть. По суті, попереджувальне управління – це погляд уперед, що передбачає передбачення проблем завтрашнього дня та вжиття завчасних запобіжних заходів для захисту довгострокових інтересів країни, компанії, громадян.

Уряди все більше усвідомлюють, що глобальні проблеми потребують концентрації сил на багатьох напрямках [1]. Наприклад, проблема зміни клімату зачіпає низку питань, що викликають стурбованість, включаючи управління енергетичними та водними ресурсами, продовольчу безпеку, проблему ресурсозабезпеченості. Інформаційна асиметрія та деконцентрація не сприяють формуванню неупередженої оцінки всіх ризиків, натомість акцент робиться на наданні примату екологічної політики над політикою індустріальною та загалом політикою економічного розвитку, що може перешкоджати, в тому числі, соціальному розвитку як одному із імперативів парадигми сталості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливість стратегічного форсайту як інструменту аналізу трендів, мегатрендів і тенденцій міжнародного економічного розвитку відзначається у роботах Д. К. Бола, Х. Тейлор, Б. Р. Мейпса, Дж. Д. Моера, К. Нараян, К. Васіфа [2], А. Андерсена і П. Андерсен [3], Т. Сіарлі, А. Коуда, І. Раффолса [4], Дж. Гавігана, Ф. Скаполо, М. Кінана, І. Майлз, Ф. Фархі, Д. Лекока, М. Капріаті, Т. Ді Бартоломео [5], В. Тиберіус [6], Т.Дж. Чермак, Л.М. Кунс, К. Німон, П. Бредлі, М.Б. Глік [7] встановили, що глобальні проблеми розвитку стають тригером використання інструментарію міжнародної регуляторної конкуренції, що призводить до ризиків фрагментації світової економіки, а відтак стратегічний форсайт завчасно допомагає стратегувати моделі економічного розвитку із врахуванням новітніх викликів стабільності. Для

А. Хаваса, Д. Шартінгера і М. Вебера, А. Шлапак [8; 9; 10] цифрові технології посідають особливе місце серед факторів, що трансформують середовище міжнародної співпраці, відтак управління технологічним розвитком має опинитись в центрі інноваційної політики держав, що претендують зберегти і посилити свої позиції в міжнародному поділі праці [11-15]. Експерти Єврокомісії стратегічний форсайт інтерпретують як дієвий інструмент ідентифікації глобальних загроз, викликів і проблем розвитку, що уможливило вибір найоптимальнішої макроекономічної політики в умовах технологічного й інноваційного суперництва [16].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні інструментів стратегічного довгострокового планування, що дозволяють вчасно ідентифікувати новітні ризики, виклики і загрози міжнародному економічному розвитку, які ускладнюють розв'язання глобальних проблем, що постають наслідком провалів в координації міжнародної економічної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Осмилення міжнародного економічного розвитку потребує зміщення від традиційного нормативного мислення до адаптивних підходів, що враховують складну підпорядкованість процесів та вразливість перед змінами [17, с.78]. Форсайт як інструмент стратегічного довгострокового планування збільшує потенціал передбачення політиків та допомагає обрати пріоритетні для розвитку напрямки: замість того, щоб здійснювати прогнозування на основі екстраполяції поточних тенденцій та оцінки подібних процесів у минулому, форсайт розвиває здатність передбачати альтернативне майбутнє та здатність візуалізувати безліч можливих результатів та їх наслідків [12]. Під тенденцією мається на увазі кількісний або якісний опис зміни спостережуваного явища, яке, як очікується, продовжуватиме розвиватись у заданому напрямку вздовж безперервної лінії змін (лінійної, непостійної, експоненціальної) протягом визначеного періоду часу.

Мегатренд визначається як серйозна зміна екологічних, соціальних чи економічних умов, яка суттєво модифікує спосіб життя людей. Аналіз мегатрендів документує ключові тенденції (які різняться за географічною ознакою та проявами залежно від горизонту планування), що повільно розвиваються («стилізовані факти») і досліджує потенційні взаємодії з іншими масштабними тенденціями. Мегатренди — це траєкторії змін, що глибоко вкоренилися, що тягнуть за собою зрушення моделей економічного розвитку, зазвичай впродовж десятиліття. Методологія дослідження мегатрендів детермінує такий перелік дій: (1) скласти список та розробити типологію мегатрендів; (2) розкласти їх на складові, щоб обрати інструменти корекції та/або підлаштування; (3) ідентифікувати канали впливу на національні тенденції розвитку; (4) вивчити динаміку та терміни впливу; (5) узгодити мегатренди з галузевими пріоритетами; (6) виявити нові загрози та можливості; (7) вивчити вплив на ринки та наслідки для технологій. Емпіричний досвід свідчить, що дослідження мегатрендів має відповідати таким вимогам: (1) імперативізувати використання форсайту при розробці національної політики розвитку; (2) актуалізувати на національному рівні неминучість впливу глобальних сил на національний стратегічний порядок денний; (3) вивчати динаміку впливу з позицій реалізації загроз та деструктивного чи конструктивного впливу; (4) заохочувати політиків до розгляду варіантів реактивної та попереджувальної політики; (5) обирати інклюзивний підхід до розробки політики шляхом залучення стейкхолдерів із приватного сектору.

У стратегічному прогнозуванні використовують різні типи сценаріїв. Зазвичай формується стартовий сценарій і моделюється уявна шокова подія, яка спонукає учасників до дій (*наприклад, прийняття країною, що розвивається, із відкритою економікою заходів із обмеження руху капіталу, адаптація масштабних протекціоністських дій, розгортання торгових чи валютних воєн*), а після того моделюється сценарій протікання можливих дій та реакцій на них: (1) контекстні сценарії (*є найпоширенішими, і вони описують зовнішнє середовище, на яке організація не може вплинути, допомагаючи краще зрозуміти та відчувати зміни у світі та те, як реагувати на ці зміни*); (2) нормативні сценарії (*описують різні види бажаного майбутнього при вирішенні питань сталого розвитку корисно мати уявлення про різні типи сталих систем, різні правила та практики вирішення соціальних проблем*); (3) цілеспрямовані сценарії (*є підмножиною нормативних сценаріїв, які описують різні бачення майбутнього організації, і доповнюють контекстні сценарії*).

Сценарії стають підґрунтям для стратегічного планування, при цьому сценарії самі по собі не є прогнозами можливих ризиків, але формуються як цілком вірогідні комбінації різних взаємопов'язаних подій [12]. Для досягнення більшості цілей макроекономічної політики три роки визнаються відносно коротким періодом часу, під довгостроковим періодом мають на увазі період, що перевищує десятиліття, тоді як середньострокова перспектива обмежується 3-10 роками. Враховуючи, що причини виникнення проблем, їхні наслідки і, відповідно, період знаходження варіантів їхнього розв'язання або пом'якшення проявів охоплюють різний часовий горизонт (короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий), додатково виокремлюють «повзучі проблеми» або «проблеми, що повільно розвиваються» (*якщо їх не вирішувати, вони мають тенденцію зростати в масштабах; вони часто залишаються поза увагою доти, доки не буде досягнуто важливого «переломного моменту»; в їхньому числі - проблеми, пов'язані із*

довкіллям та здоров'ям; наслідки прийняття чи ігнорування рішень із управління такими проблемами матимуть довгострокові наслідки).

Відправним пунктом для осмислення альтернативних майбутніх сценаріїв подій є систематичний аналіз різних варіантів розвитку, і щоб виявити та передбачити ці альтернативи, існують різні методи, які можна ефективно використовувати у відмінних комбінаціях: (1) аналіз тенденцій (*спостереження та екстраполяція тенденцій для визначення майбутніх подій; серед драйверів змін виокремлюють STEEP категорії: соціальні (демографічні та культурні), технологічні, економічні, екологічні та політичні рушійні сили*); (2) планування сценаріїв (*визначення позитивних та негативних «ключових факторів» майбутнього розвитку, які можна комбінувати різними способами, використовуючи найкращі/найгірші/реалістичні сценарії*); (3) метод Дельфі (*структуроване опитування експертів, результати якого часто повідомляються учасникам анонімно, а потім коригуються або доопрацьовуються протягом кількох раундів зворотного зв'язку*); (4) моделювання та симуляція (*відображення взаємопов'язаних процесів із використанням економіко-математичних моделей для моделювання складних взаємодій різних подій*); (5) ретроспективний аналіз (*метод, який передбачає визначення «бажаного сценарію майбутнього», але працює у зворотному напрямку, що дозволяє визначити кроки та заходи, необхідні для досягнення цього сценарію*).

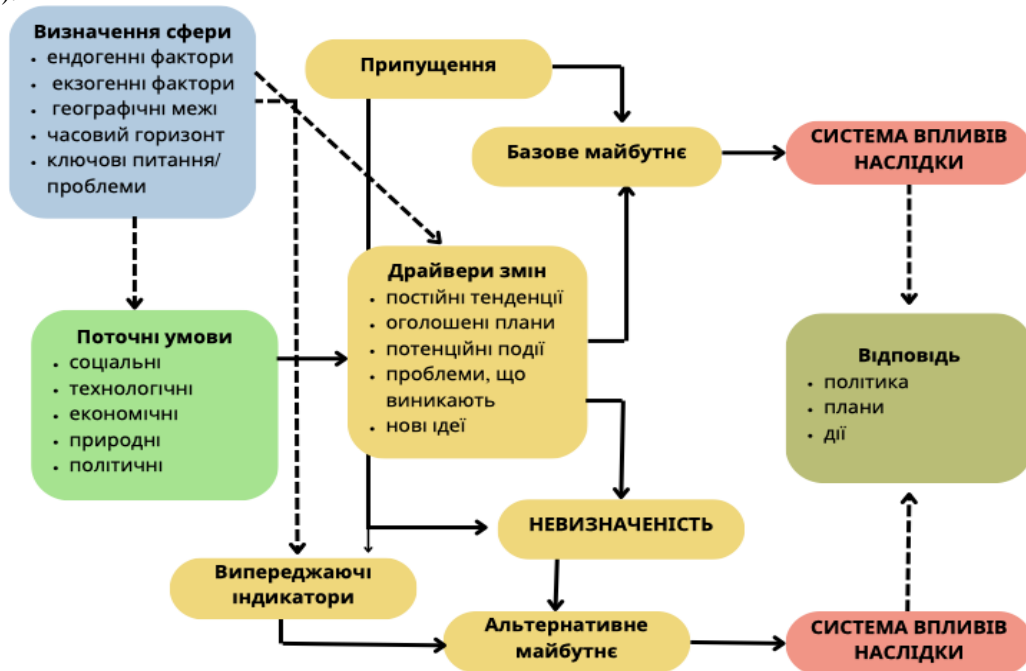

Рис.1. Складові форсайту в контексті дослідження глобальних проблем міжнародного економічного розвитку
Джерело: укладено авторами за [2; 4; 5; 6]

Форсайт-експертиза передбачає вивчення майбутнього (дослідження та прогнозування) і власне сам форсайт. Дослідження майбутнього дозволяє розглянути та проаналізувати можливі, ймовірні, правдоподібні та допустимі варіанти майбутнього. Форсайт спрямований на досягнення консенсусу між різними стейкхолдерами та розробку рекомендацій, політик та стратегій на основі результатів, отриманих на етапі дослідження майбутнього, виходячи за межі звичайного сприйняття реальності. Високий рівень невизначеності та різноманітність альтернатив вимагають залучення всіх зацікавлених сторін у процес стратегічного планування.

Аналіз тенденцій та невизначеностей, проведений експертами Європейської системи аналізу стратегії та політики (ESPAS) (див. Табл.1), доводить високий рівень прогностичної спроможності такого підходу до прогнозування майбутнього, де в числі глобальних, регіональних проблем розвитку виокремлено геополітичне суперництво, ресурсне протистояння, енергетичну залежність, деглобалізацію, дезинтеграційні процеси, фрагментацію торгівлі, розриви в ланцюгах вартості і поставок, реінституціоналізацію системи МЄВ, рецесію, старіння населення, безробіття, некерованість міграційних процесів та ін., які здійснюють свій вплив як на країни розвинені, так і на країни, що розвиваються. ESPAS наголошує на співіснуванні кліматичної та енергетичної криз, цінової нестабільності (зростання інфляції), змін у геополітичного порядку, соціальної нерівності, які визнаються «руйнівними проблемами», а відтак форсайт дозволяє краще виявити можливі наслідки цих криз для конкретних країн, регіонів, бізнес-спільнот з метою розробки більш ефективних стратегій прогнозування, подолання та пом'якшення наслідків: так, якщо прогнози фокусуються на якомусь одному уявному майбутньому, форсайт розглядає безліч можливих варіантів майбутнього, і його тимчасові рамки перевершують рамки бюджетного планування. Це означає, що місія форсайту полягає у здатності усвідомлення розвитку подій на ранній стадії, до того, як вони стануть тенденціями, розпізнавати

закономірності чи слабкі сигнали до того, як вони почнуть проявлятися, та усвідомлювати середовище проявлення соціальних наслідків. Наприклад, регіональні умови важливі для розвитку інноваційного потенціалу країн та підприємств, а тому форсайт використовується як інструмент корегування інноваційної політики для розвитку бізнес-кластерів та планів регіонального і бізнес-розвитку, що впливає на макроекономічний розвиток країни й на її позиції в міжнародному поділі праці.

Таблиця 1

Тенденції та невизначеності за версією Європейської системи аналізу стратегії та політики

Критерії	Світ		Європейський Союз	
	ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ як прогнози	Невизначеності	РЕГІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ як прогнози	Невизначеності
Загальні для всіх	Складний, тендітний, нестабільний і небезпечний світ. Століття незахищеності.	Системні ризики, пов'язані з країнами, що розвиваються; призупинення глобального зростання.	Ризики для зони євро; Ризики для макроекономічного середовища; низький рівень зростання.	Можливість зміни? Накопичення ризиків? Зміна етики / цінностей?
Економіка	Старіння населення.	Економічний спад Китаю з системними наслідками? Зміна розподілу інвестиційних потоків? Технологічна революція у сфері енергетики або зв'язку?	Нестабільність існуючих систем соціального забезпечення. Скорочення робочої сили. Запит на структурні реформи для балансу інвестицій та заощаджень. Освіта як драйвер в старіючому суспільстві.	Ознаки продуктивності у державному секторі? Системне перетворення економіки через технологічну революцію?
	Підвищення конкуренції за енергетичні, сировинні та інші природні ресурси.	Вплив сланцевого газу, інтелектуальних мереж, нових відновлювальних джерел енергії? Вплив зміни клімату? Вплив середнього класу?	Криза в енергетичному балансі багатьох держав-членів ЄС.	Зміни в загальноєвропейській енергетичній системі? Порух безпеки поставок? Розриви в ланцюгах створення вартості?
	Фінансова заборгованість та державне втручання.	Валютні війни? Системні ризики, пов'язані з нестабільністю фінансових систем в країнах, що розвиваються?	Відмова від токсичних фінансових активів. Помірне зростання без збільшення заборгованості. Нова інтеграція в єврозоні.	Кінець вільних ринків капіталу? Євро без структурних реформ?
	Підвищення конкуренції між Північчю та Півднем на експортних ринках. Підвищення ролі регіональних угод в управлінні МЕВ.	Геополітизація торгівлі? Припинення глобалізації?	ЄС як актор із найбільш відкритою економікою, вразливий до падіння світової торгівлі.	Наслідки торгово-інвестиційного партнерства з США? ЗВТ з Китаєм? ЄС як партнер США?
	Технології	Промислова (а потім і соціальна) революція? Викривлення ринків чи нові можливості?	Кластеризація ринків. Конвергенція ринків товарів та ринків послуг. Освіта як ключовий фактор розвитку.	Успішна цифровізація та поглиблення інтеграційних процесів.
Суспільство	Зростання частки середнього класу. Збільшення нерівності. Регіоналізація міграційних потоків (південь-південь, північ-південь).	Століття революцій? Індивіди кидають виклик колективним структурам? Ренесанс націоналізму та (релігійного) екстремізму?	Ерозія середнього класу в ЄС. Загострення нерівності. Креативне суспільство. ЄС як центр тяжіння мігрантів.	Поглинання ефектів від нестабільності в країнах, що розвиваються? Стійкість / здатність до адаптації політичних інститутів?
Зовнішні відносини	Зрушення в бік багатополарності. Загроза для багатосторонності. Ренесанс політики, що базується на військовій силі.	Геополітична перебудова в глобальних масштабах? Виникнення нових інститутів розвитку, керованих БРІКС?	Зниження військових витрат. Залежність від енергії та військових поставок. США як ключовий партнер.	Майбутнє НАТО? Фрагментація Європейського Союзу? Керівництво Європейського Союзу на світовій арені?
	Нові конфлікти (особливо стихійні лиха та їх наслідки). Глобальна вразливість на тлі збільшення ролі недержавних угруповань/повстанців.	Тероризм, політична напруга. Нестабільність, низький ріст?	Тиск на ЄС (його кордони, процес інтеграції). Виклик згуртованості в межах ЄС, нові лінії розлому.	Внутрішня та енергетична незахищеність?

Джерело: [20]

Прикметно, що наведений прогноз розвитку до 2030 року залишає осторонь такий феномен як «нова економіка», який є похідним від цифрової економіки, і постає як нова арена геоекономічного суперництва.

Національне бюро статистики КНР [21] виокремило такі її форми прояву: (1) нові галузі; (2) нові підприємства; (3) нові бізнес-моделі (див. Табл.2).

Таблиця 2

Форми прояву нової економіки

Сфера прояву нової економіки	Визначення	Приклад
Нові галузі	Нові види економічної діяльності, засновані на нових технологіях (наприклад, високотехнологічні галузі, нові сфери послуг)	Хмарні обчислення, великі дані, IoT, 3D-друк, інтелектуальне виробництво, розумний транспорт, електронна комерція, сучасна логістика, Інтернет-фінанси
Нові підприємства	Підприємства, які використовують нові технології для задоволення попиту на різноманітні продукти та послуги	Підключені автомобілі, спільні велосипеди, краудсорсинг, підтримка при запуску, доставка товарів, замовлених в Інтернеті, надання індивідуальних продуктів і послуг
Нові бізнес-моделі	Унікальні, високоефективні та конкурентоспроможні бізнес-моделі, засновані на поєднанні та реорганізації виробничих факторів – ендогенних та екзогенних	Платіжні послуги в Інтернеті, управління мережевими активами, соціальні медіа, інтернет-ігри, потокове передавання музики/відео, сектори великих покупок

Джерело: [21]

Альтернативні сценарії міжнародного економічного розвитку знаходимо у А. Бехар і С. Хлатшвайо [22]: (1) «Глобальні корпорації» (на корпорації покладається надання послуг, які раніше були виключно у компетенції урядів; нерівномірний розподіл вигід від глобалізації; характер та рушійні сили транскордонних інвестицій та ефекти від них змінюються; корпорації розширюють свій вплив на соціально-економічний розвиток країн з низькими доходами на душу населення; економічна конвергенція між країнами розвиненими і тими, що розвиваються, не відповідає очікуванням урядів останніх; серед основних ризиків - зростання нерівності, глобальна нестабільність, нетранспарентність потоків міжнародного капіталу, інновації заради інновацій); (2) «Планета Протекціонізм» (зелений протекціонізм набирає обертів, посилюючи негативні шоки сукупної пропозиції; взаємовплив між екологічною стійкістю та борговою стійкістю; серед ключових ризиків – зростання соціального невдоволення, глобальна фрагментація, борговий тягар, інфляція); (3) «Будівельні блоки великих даних» (приріст продуктивної спроможності країн та продуктивності праці від розвитку великих даних і технологій 5G спадає; гібридні кібератаки провокують глобальний спад у світовій економіці; країни, позбавлені цифрового суверенітету, наражаються на ризики; зростання фрагментації мережі інтернет) (див. Рис.2).

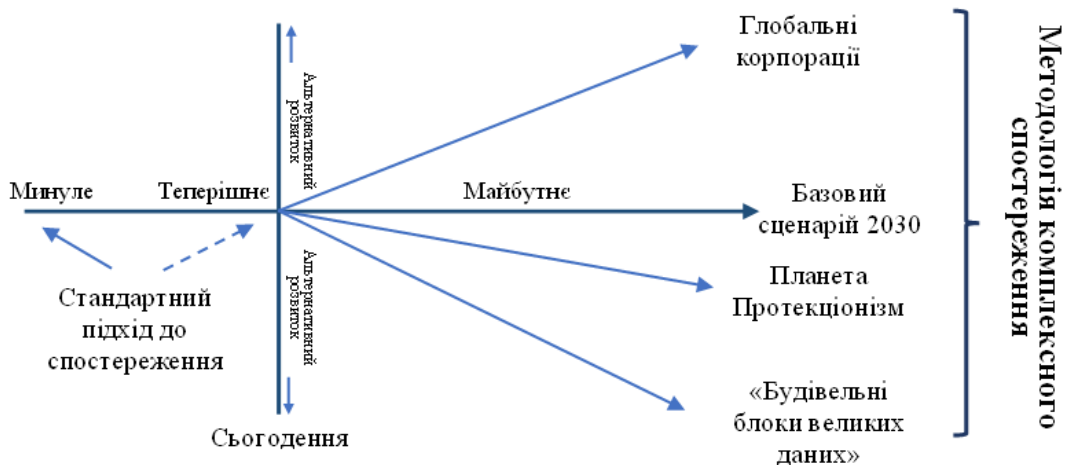

Рис.2. Сценарне планування за методологією комплексного спостереження

Джерело: [22]

Стратегічний форсайт, проведений за запитом Європейської Комісії у 2023 році, визначає два ключових тригера майбутніх змін — сталість та відкриту стратегічну автономію [23] і виокремлює шість викликів для соціально-економічного розвитку: (1) попит на майбутні навички та компетенції, що може призвести до ерозії соціального капіталу (зростаюча нерівність у навичках та відсутність адекватних компетенцій можуть перешкоджати зеленому і цифровому переходу); (2) компроміс між політикою нульових викидів та політикою добробуту (необхідність трансформації економічної моделі на засади сталості); (3) загрози демократії (зменшення соціальної згуртованості; падіння довіри до урядів та сумніви у життєздатності ідеї зеленого і цифрового переходу); (4) обмеження доступності фінансування (зменшення

капітальних витрат); (5) тиск геополітичних факторів на гео економічні процеси (новий геополітичний ландшафт поставить під загрозу економічну безпеку Європи, а також глобальну співпрацю у сфері «зеленого» переходу).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Стратегічне прогнозування дозволяє політикам підвищити ефективність прийняття урядових рішень шляхом виявлення можливостей та загроз, які можуть виникнути найближчими роками та десятиліттями, а також передбачає розробку можливих стратегій їхньої протидії за рахунок врахування особливостей тенденцій [24]. До інструментів форсайт-прогнозування, які не націлені на прогнозування єдиного «правильного майбутнього», відносять: аналіз довгострокових тенденцій та невизначеностей; сканування горизонтів (інструмент прогнозування, який відслідковує слабкі сигнали руйнівних подій чи переломних тенденцій); планування сценаріїв (невеликий набір нескінченних можливих варіантів майбутнього на досить довгому горизонті, що дозволяє генерувати перспективи, відмінні від сьогодення; сценарії складаються з двох-чотирьох історій, що контрастують між собою); формування нормативного майбутнього (передбачає очевидно бажані чи катастрофічні результати); розробку амбітних сценаріїв (варіанти майбутнього, які є бажаними); політичні ігри (підхід до прогнозування, який дає уявлення про ендогенні взаємодії між різними суб'єктами; матричні ігри визначаються як гра, впродовж якої гравці, які представляють фракції чи країни, зазвичай по черзі наводять іншим гравцям аргументи на користь їхньої позиції та намірів, очікувань та інструментів досягнення успіху); ф'ючерсні колеса (коли прямі та непрямі наслідки певної гіпотетичної події розглядаються як взаємопов'язані і візуалізуються як каскад подій, який зображується у формі колеса); причинно-наслідковий багаторівневий аналіз (виявлена проблема зображується як видима частина айсберга, тоді як потенційні проблеми, неявні причини, системні відхилення від існуючих уявлень про норму, знаходяться під поверхнею). Дослідження довгострокових тенденцій та невизначеностей дозволяє виявити ключові фактори різних можливих варіантів майбутнього. Проведене комплексне спостереження дозволяє визначити ризики для макроекономічного середовища і превентивно сформулювати пул заходів для мінімізації деструктивного впливу нестабільності на соціально-економічний розвиток: (1) бюджетна реакція на шоки може бути обмежена податковими надходженнями; (2) при розробці грошово-кредитної політики мають враховуватись природа інфляційних потрясінь (інфляція з боку попиту чи інфляція з боку пропозиції по-різному вгамовуватиметься інструментом процентної ставки); (3) фіскальна дисципліна може обмежити національні інвестиції в реальний сектор економіки; (4) обмеження кредитного потенціалу банківської системи можуть стримувати технологічний розвиток; (5) політика управління потоками капіталу має бути збалансованою; (6) несприятлива динаміка боргу потребуватиме його реструктуризації.

Література

1. Berkhout F., Hertin J. Foresight Futures Scenarios: Developing and Applying a Participative Strategic Planning Tool. Greener Management International. 2002. Vol. 37. P. 37-52.
2. Understanding and Forecasting Geopolitical Risk and Benefits / D. K. Bohl, T. L. Hanna, B. R. Mapes et. al. 2017. URL: <https://korbel.du.edu/sites/default/files/2022-02/GeoPolRiskRefReport2017.pdf>
3. Andersen A.D., Andersen P.D. Innovation system foresight. Technological Forecasting and Social Change. 2014. Vol. 88. P. 276–286.
4. Ciarli T., Coad A., Raffols I. Quantitative analysis of technology futures. Part I: technique, context and organizations. 2013. URL: https://media.nesta.org.uk/documents/quantitative_analysis_of_technology_futures_part_1_techniques_contexts_and_organizations.pdf
5. A Practical Guide to Regional Foresight / J. Gavigan, F. Scapolo, M. Keenan et. al. (eds). 2001. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e6c42e9c-100a-4bf7-95c6-5bce0caf72f5>
6. Tiberius V. Scenarios in the strategy process a framework of affordances and constraints. European Journal of Futures Research. 2019. Vol. 7. URL: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/44290/file/pwsr119.pdf>
7. The effects of scenario planning on participant perceptions of creative organizational climate / T. J. Chermack, L. M. Coons, K. Nimon, P. Bradley, M. B. Glick. Journal of Leadership and Organizational Studies. 2015. Vol. 22. P. 355–371.
8. Havas A., Schartinger D., Weber M. The impact of foresight on innovation policy making: recent experiences and future perspectives. Research Evaluation. 2010. Vol. 19 (2). P. 91-104.
9. Havas A., Weber K.M. The 'fit' between forward-looking activities and the innovation policy governance sub-system: A framework to explore potential impacts. Technological Forecasting and Social Change. 2017. Vol. 115. P. 327-337.
10. Шлапак А. В. Наглядний потенціал фінансових установ у протидії кіберзлочинам та інформаційним атакам в умовах зростання ролі FINTECH і BIG TECHS на цифровізованих ринках капіталу. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. 2022. № 2. Т. 2. С. 273-280.

11. Панченко В.Г. Замкнутый цикл инноваций как инструмент инновационного неопротекционизма в политике стимулирования экономической модернизации: вызовы створенню инновационной экосистемы. Эффективная экономика. 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6144>
12. Панченко В., Резнікова Н., Іващенко О. Стратегічний форсайт як інструмент протидії сучасним глобальним викликам економічній безпеці і нерівності: досвід ЄС для України у сприянні стійкості та сталості. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. 2023. № 4(320). С. 31–39.
13. Резнікова Н. В. Глобальні проблеми у фокусі нормативної сили ЄС: виклики для координації понять та оцінки існуючих і потенційних загроз. Журнал європейського і порівняльного права. 2020. Вип. 12 / 1-2. С. 35-40.
14. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. Економіка та держава. 2020. № 7. С. 24-31.
15. Резнікова Н.В. Стратегічний форсайт як інструмент підвищення стійкості ЄС. 2022. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5069/mod_book/chapter/991/AAResilienceConfProceedings25_26Nov2021Part1.pdf
16. EU. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL 2021 Strategic Foresight Report The EU's capacity and freedom to act. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2021%3A750%3AFIN>
17. Резнікова Н., Панченко В. Репортажі із цивілізаційних фронтів. На передовій міжнародної економічної політики. Київ: Аграр Медіа Груп, 2023. 234 с.
18. Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Поляризація й нерівномірність економічного розвитку як домінуюча ознака сучасного етапу глобалізації. Інвестиції: практика та досвід. 2016. №4. С. 7-12.
19. IMF. IMF Forecasts: Process, Quality, and Country Perspectives. 2014. URL: <https://ieo.imf.org/en/our-work/Evaluations/Completed/2014-0318-imf-forecasts-process-quality-and-country-perspectives>
20. ESPAS. Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead? 2015. URL: https://espas.eu/files/espas_files/about/espas-report-2015.pdf
21. National Bureau of Statistics of China. 三新”统计—统计新动能 服务新常态 [Three New Statistics—New Trends in Statistics Allow a New Normal in Services]. 2017. URL: <http://www.stats.gov.cn/zthd/sjtjr/d8jkr/ qt/201709/P020170915597836129730.pdf>
22. IMF. How to Implement Strategic Foresight (and Why). 2017. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/analytical-notes/Issues/2021/12/22/Strategic-Foresight-at-the-International-Monetary-Fund-463660>
23. EU. 2023 Strategic Foresight Report: Sustainability and people's wellbeing at the heart of Europe's Open Strategic Autonomy. 2023. URL: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/875575/SFR%20Factsheet.pdf.pdf>
24. Habegger B. Strategic foresight in public policy: Reviewing the experiences of the UK, Singapore, and the Netherlands. Futures. 2009. № 42. P. 19–58.

References

1. Berkhout, F., Hertin, J. (2022). Foresight Futures Scenarios: Developing and Applying a Participative Strategic Planning Tool. Greener Management International. 2002. Vol. 37. P. 37-52.
2. Bohl, D. K., Hanna, T. L., Mapes, B. R. et al. (2017). Understanding and Forecasting Geopolitical Risk and Benefits. URL: <https://korbel.du.edu/sites/default/files/2022-02/GeoPolRiskRefReport2017.pdf>
3. Andersen, A.D., Andersen, P.D. (2014). Innovation system foresight. Technological Forecasting and Social Change. Vol. 88. P. 276–286.
4. Ciarli, T., Coad, A., Raffols, I. (2013). Quantitative analysis of technology futures. Part I: technique, context and organizations. URL: https://media.nesta.org.uk/documents/quantitative_analysis_of_technology_futures_part_1_techniques_contexts_and_organizations.pdf
5. Gavigan, J., Scapolo, F., Keenan, M. et al. (eds). (2001). A Practical Guide to Regional Foresight. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e6c42e9c-100a-4bf7-95c6-5bce0caf72f5>
6. Tiberius, V. (2019). Scenarios in the strategy process a framework of affordances and constraints. European Journal of Futures Research. Vol. 7. URL: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/44290/file/pwsr119.pdf>
7. Chermack, T. J., Coons, L. M., Nimon, K., Bradley, P., Glick, M. B. (2015). The effects of scenario planning on participant perceptions of creative organizational climate. Journal of Leadership and Organizational Studies. Vol. 22. P. 355–371.
8. Havas, A., Schartinger, D., Weber, M. (2010). The impact of foresight on innovation policy making: recent experiences and future perspectives. Research Evaluation. Vol. 19 (2). P. 91-104.
9. Havas, A., Weber, K.M. (2017). The 'fit' between forward-looking activities and the innovation policy governance sub-system: A framework to explore potential impacts. Technological Forecasting and Social Change. Vol. 115. P. 327-337.
10. Shlapak, A. (2022). Supervisory Capacity of Financial Institutions in Countering Cybercrime and Information Asymmetries in the Conditions of the Growth of the Role of FINTECH and BIG TECHS in the Digitalized International Capital Markets. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences. № 2. T 2. S. 273-280.
11. Panchenko, V. (2017). The closed loop of innovations as an instrument for innovation protectionism in the policy stimulating economic modernization: challenges to the creation of an innovative eco-system. Efektyvna ekonomika. 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6144>

12. Panchenko, V., Reznikova, N., Ivashchenko, O. (2023). Strategic foresight as a tool for countering modern global challenges to economic security and inequality: EU experience for Ukraine in promoting resilience and sustainability. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences.* № 4 (320). S. 31-39.
13. Reznikova, N. (2020). Global problems in the focus of EU regulatory force: challenges for coordination of concepts and assessment of existing and potential threats. *Journal of European and Comparative Law.* Vol. 12 (1/2). S. 35-40.
14. Reznikova, N., Ivashchenko, O., Rubtsova M. (2020). Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava.* № 7. S. 24-31.
15. Reznikova, N. (2022). Strategic Foresight as a Tool for Enhancing EU Resilience (Case Study for Ukraine). URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5069/mod_book/chapter/991/AAResilienceConfProceedings25_26Nov2021Part1.pdf
16. EU (2021). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL 2021 Strategic Foresight Report The EU's capacity and freedom to act. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2021%3A750%3AFIN>
17. Reznikova, N., Panchenko V. (2023). Reportazhi iz tsyvilizatsiinykh frontiv. Na peredovii mizhnarodnoi ekonomichnoi polityky [Reports from civilizational fronts. At the forefront of international economic policy]. Ahrar Media Hrup, Kyiv.
18. Reznikova, N., Ivashchenko, O. (2016). Polarization and variance of economic development: a dominant feature in the current phase of globalization. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid.* №4. S. 7-12.
19. IMF (2014). IMF Forecasts: Process, Quality, and Country Perspectives. URL: <https://ieo.imf.org/en/our-work/Evaluations/Completed/2014-0318-imf-forecasts-process-quality-and-country-perspectives>
20. ESPAS (2015). Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead? URL: https://espas.eu/files/espas_files/about/espas-report-2015.pdf
21. National Bureau of Statistics of China (2017). 三新”统计—统计新动能 服务新常态 [Three New Statistics—New Trends in Statistics Allow a New Normal in Services]. URL: <http://www.stats.gov.cn/ztjc/zthd/sjtjr/d8jkfr/qt/201709/P020170915597836129730.pdf>
22. IMF (2017). How to Implement Strategic Foresight (and Why). URL: <https://www.imf.org/en/Publications/analytical-notes/Issues/2021/12/22/Strategic-Foresight-at-the-International-Monetary-Fund-463660>
23. EU (2023). 2023 Strategic Foresight Report: Sustainability and people's wellbeing at the heart of Europe's Open Strategic Autonomy. URL: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/875575/SFR%20Factsheet.pdf.pdf>
24. Habegger, B. (2009). Strategic foresight in public policy: Reviewing the experiences of the UK, Singapore, and the Netherlands. *Futures.* № 42. P. 19–58.